

Mantelzorgende studenten onder de aandacht

Een kwalitatieve studie naar
ondersteuningsmogelijkheden voor
mantelzorgende studenten vanuit hun
onderwijsinstelling.

Vroonland, E. - 2537323

VU-supervisor:

Dr. FJ. Meijman

Externe begeleiders:

Mw. Dr. C.M. van der Heijde
& Huisarts Drs. P. Vonk

18 EC

Stageperiode: 29/02/2016-29/05/2016

**Huisartsen Oude Turfmarkt
Bureau Studentenartsen**

Abstract

Inleiding Onderzoek uit 2014 onder mantelzorgende studenten op de Universiteit van Amsterdam, Hogeschool van Amsterdam en Vrije Universiteit Amsterdam vond een significant lagere algemene ervaren gezondheid, meer depressie en meer angst onder mantelzorgende studenten ten opzichte van niet-mantelzorgende studenten. Tevens hadden ze behoefte aan meer ondersteuning en erkenning voor hun situatie vanuit hun onderwijsinstelling. De onderzoeksvraag voor dit onderzoek luidt: *“Hoe ziet een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten eruit, zodanig dat zij genoeg tijd en energie over houden voor het in goede gezondheid afronden van hun studie en wat zijn mogelijkheden en belemmeringen voor de realisatie van zo’n regeling?”*

Methode Middels een kwalitatieve onderzoeksopzet met document analyse en semigestructureerde vraaggesprekken is data verzameld. Hiervoor zijn medewerkers van de UvA en HvA en verschillende landelijke instanties benaderd.

Resultaten Op basis van de verzamelde data: De ervaring met (begeleiding van) mantelzorgende studenten onder studieadviseurs en studentendecanen verschilt sterk. In begeleiding was een vierdeling te zien tussen onderwijsgerichte ondersteuning voor de korte termijn, financiële en mentale ondersteuning en ondersteuning in de thuissituatie voor op lange termijn. Het bestaan van deze ondersteuning wordt echter slecht kenbaar gemaakt aan studenten als specifiek voor mantelzorgers. Niet alle medewerkers realiseren zich dat mantelzorg regelmatig voorkomt onder studenten en sommigen hebben behoefte aan extra training vanuit de onderwijsinstelling hoe zij hen kunnen begeleiden. Op landelijk niveau, bij de vereniging universiteiten en hogescholen en binnen de onderwijsraad staat het onderwerp ‘mantelzorgende studenten’ niet op de agenda.

Conclusie Ondersteuning voor mantelzorgende studenten is momenteel wel aanwezig de UvA en HvA, maar de coördinatie en bekendheid ervan ontbreken. Het is te adviseren dat de UvA en HvA proactief kenbaar maken aan mantelzorgende studenten dat er aandacht is voor hun situatie, zodat zij hulp zoeken voordat problemen met studie of gezondheid optreden. Gelijktijdig zouden studentbegeleiders getraind kunnen worden over de begeleiding van mantelzorgende studenten. Op landelijk niveau zal meer aandacht moeten komen voor deze problematiek, zodat mantelzorgende studenten niet alleen in Amsterdam goed begeleid kunnen worden, maar in heel Nederland.

Inhoud

Introductie	4
Maatschappelijke context.....	4
Gebruikte definitie van mantelzorg	4
Het aantal mantelzorgers in Nederland.....	4
Gevolgen voor de mantelzorger	5
Het aantal mantelzorgende studenten in Amsterdam	5
De gezondheid van mantelzorgende studenten.....	6
Het belang van ondersteuning vanuit de onderwijsinstelling	6
Doel en relevantie van het onderzoek.....	6
Conceptueel kader	8
Model topsportregeling	8
Keuze voor de topsportregeling.....	8
Model topsportregeling 1	9
Health Belief Model	10
Longitudinal Model of Institutional Departure.....	10
Model voor protocolontwikkeling	11
Model topsportregeling 2	11
Methode	13
Onderzoeksopzet	13
Dataverzameling	13
Werving.....	14
Semigestructureerde vraaggesprekken	14
Documentanalyse	15
Vragenlijst	15
Documentatie en analyse	15
Resultaten	16
Informanten	16
Topsportregeling op de UvA en HvA.....	16
Topsportstatus	17
De huidige ervaring met mantelzorgende studenten op de UvA en HvA	17
Begeleiding van mantelzorgende studenten	17
Mantelzorg 'status'?.....	18
Financiële compensatie	19

Initiatief student staat centraal	19
Behoeften voor ondersteuning vanuit de onderwijsinstelling van mantelzorgende studenten.....	20
Realiseren van ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten.....	21
Extra ondersteuning.....	21
Bewustzijn creëren onder de medewerkers en studenten	21
Belemmeringen voor de realisatie van een ondersteuningsregeling.....	21
Benaderde landelijke instanties en organisaties en afwijzende mailberichten	23
Discussie.....	24
Bevindingen in context	24
Limitaties en sterke punten	26
Conclusie en implicaties voor de praktijk	26
Literatuur	27
Bijlage 1: Wervingsmail voor potentiële informanten 1.....	30
Bijlage 2: Wervingsmail voor potentiële informanten 2.....	31
Bijlage 3: Lijst met aandachtspunten.....	32

Introductie

Maatschappelijke context

Per 1 januari 2015 heeft de definitieve verschuiving plaatsgevonden van persoonlijke verpleging en verzorging en huishoudelijke ondersteuning van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) naar respectievelijk de Zorgverzekeringswet (Zvw) en de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo)^{1,2}. Dit in het kader van decentralisatie van de zorg voor betere efficiëntie en betaalbaarheid. De zorg binnen de Wmo staat onder verantwoordelijkheid van de gemeente met het uitgangspunt dat iemand voor ondersteuning eerst beroep moet doen op het eigen netwerk alvorens gemeentelijke hulp in te schakelen³. Door de verschuiving van de zorgverantwoordelijkheid van gemeentelijk georganiseerde hulp naar het eigen netwerk zal informele ondersteuning in de zorg de komende jaren steeds belangrijker worden en toenemen⁴. Parallel aan deze ontwikkeling vinden twee andere bewegingen plaats. Ten eerste is er het groeiend aantal mensen met een ernstige ziekte dat door medische vooruitgang langer blijft leven⁵. Ten tweede worden de toelatingscriteria voor verzorgingsinstellingen steeds strenger en zijn mensen genoodzaakt langer thuis te blijven wonen⁶. Door deze ontwikkelingen stijgt vermoedelijk ook het aantal mantelzorgers in Nederland.

Gebruikte definitie van mantelzorg

Binnen (overheids)instanties en literatuur worden uiteenlopende definities voor het verlenen van mantelzorg gebruikt. In de Wmo 2015 wordt mantelzorg omschreven als: 'hulp ten behoeve van zelfredzaamheid, participatie, beschermd wonen, opvang, jeugdhulp, het opvoeden en opgroeien van jeugdigen en zorg en overige diensten als bedoeld in de Zorgverzekeringswet, die rechtstreeks voortvloeit uit een tussen personen bestaande sociale relatie en die niet wordt verleend in het kader van een hulpverlenend beroep'¹. De niet-beroepsmatige omschrijving komt ook terug in definities gehanteerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP). Waarbij het SCP specifiek vermeldt dat mantelzorg je overkomt (in tegenstelling tot vrijwilligerswerk) en onbetaald is⁷. Het CBS specificeert als enige een duur en intensiteit van de zorg, waarbij zij zorg als mantelzorg beschouwen bij het verlenen van minimaal drie maanden of meer dan acht uur per week. De definitie die in dit onderzoek gebruikt wordt luidt:

'Mantelzorg is niet-beroepsmatige en niet-gefinancierde zorg voor een bekende uit de familiale/sociale kring met wie al een persoonlijke relatie bestond bij aanvang van de zorgrelatie. Mantelzorg kan bestaan uit verschillende activiteiten, waaronder het huishouden doen, wassen en aankleden, geldzaken regelen enzovoort.' *

Het aantal mantelzorgers in Nederland

In 2008 telde het SCP ruim 2,3 miljoen mensen die langdurige zorg verleenden (langer dan drie maanden) en 1,4 miljoen mensen die intensieve zorg verleenden aan een naaste (acht uur per week of meer). Dit betrof niet-beroepsmatige en niet-gefinancierde zorg. Het aantal mantelzorgers bleef vrijwel gelijk over de periode van 2001 tot 2008, maar de zorg nam toe in duur en intensiteit⁷. Onderzoek naar aantallen mantelzorgers is niet eenvoudig te vergelijken over tijd en tussen organisaties, omdat de uitkomsten sterk samenhangen met ieders definitie en afbakening. In 2012 telde Nederland volgens het CBS ruim 1,5 miljoen mantelzorgers, die niet beroepsmatig intensieve of langdurige zorg verleenden aan een naaste⁸. Dit correspondeerde met 12,1% van de bevolking van 19 jaar en ouder⁸. Dit lagere aantal van het CBS ten opzichte van het SCP kan onder andere worden verklaard doordat het CBS slechts mensen meenam die mantelzorg verleenden op het

moment van enquêtering en het SCP mantelzorg over het hele jaar includeerde. Tevens vroeg het CBS of mensen zichzelf zagen als mantelzorger, in tegenstelling tot het SCP die concreet vroeg naar hulpverlening⁹.

Vanaf het ingaan van de Wmo in 2015 zijn cijfers vanwege een veranderde vraagwijze slecht vergelijkbaar met eerder gevonden aantallen mantelzorgers. In het meest recente onderzoek naar mantelzorgers identificeerde het SCP in 2015 3,8 miljoen mantelzorgers in Nederland die langdurig of intensief zorg verleenden aan een naaste. Hierbij is een bredere vraagstelling gehanteerd dan voorheen, waarbij onder mantelzorg expliciet hulp in de huishouding, vervoer, wassen en aankleden en gezelschap bieden werd vermeld¹⁰. Het CBS heeft na ingang van de Wmo nog geen cijfers gepubliceerd over het aantal mantelzorgers in Nederland.

Gevolgen voor de mantelzorger

Door het multifactoriële karakter van mantelzorg leidt het verlenen ervan veelal tot zowel positieve als negatieve ervaringen voor de mantelzorger¹⁰. Het contact tussen zorgvrager en mantelzorger intensificeert meestal en kan de band tussen beiden versterken. Bovendien kan de mantelzorger voldoening voelen door het helpen en mogelijk zien verbeteren van zijn/haar naaste¹⁰. Mantelzorg kan echter ook met negatieve ervaringen gepaard gaan. Timmermans et al. onderscheiden op basis van de Mekkenschaalanalyse vier groepen in mate van belasting^{11,12}. Bij oplopende belasting kunnen negatieve ervaringen variëren van een voortdurend verantwoordelijkheidsgevoel onder de lichtst belasten, tot werkconflicten, ziekte en overspanning in de zwaardere belaste groepen¹¹.

Het aantal mantelzorgende studenten in Amsterdam

In het transitieplan voor de Wmo per 2015, uitgegeven in vergaderjaar 2013-2014 door de Tweede Kamer der Staten-Generaal, wordt het ondersteunen van een combinatie mantelzorg en werk expliciet geagendeerd met het project 'Werk en Mantelzorg'⁴. Over mantelzorg onder de studentenpopulatie wordt echter niet gesproken, terwijl het verlenen van mantelzorg voorkomt in alle bevolkings- en leeftijdsgroepen. Bovendien zijn studenten veelal niet financieel onafhankelijk en hebben naast hun studie geregeld een bijbaan om rond te komen. De Gezondheidsmonitor in 2012, resulterend uit een samenwerking van het CBS, het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu(RIVM) en 28 GGD'en, inventariseerde onder bijna 400 duizend geënquêteerden het voorkomen van mantelzorg in verschillende leeftijdscategorieën(tabel1)¹³. Hoewel de leeftijdscategorie 19-30 het kleinste aandeel heeft binnen de mantelzorgers, correspondeert dit toch met grofweg 1 op de 200 mensen. De studentenpopulatie valt eveneens in deze groep.

	% Mantelzorgers
Totaal (n=376.384)	12,1
19 tot 30 jaar	4,4
30 tot 40 jaar	6,4
40 tot 50 jaar	13,2
50 tot 55 jaar	19,5
55 tot 65 jaar	19,1
65 tot 75 jaar	14,0
75 tot 85 jaar	11,9
85 jaar of ouder	7,7

Tabel 1: Distributie van mantelzorgers in Nederland over verschillende leeftijdscategorieën. Uit Gezondheidsmonitor van het CBS, RIVM en 28 GGD'en.¹³

Bunck onderzocht in 2014 middels de studentengezondheidstest de aantallen en de ervaren gezondheid van mantelzorgende en niet-mantelzorgende studenten binnen de Hogeschool van Amsterdam (HvA), Vrije Universiteit (VU) en Universiteit van Amsterdam (UvA)¹⁴. Binnen de vraagstelling: 'Beschouw jij jezelf als mantelzorger?' identificeerde 11.6%(n=653) zichzelf als mantelzorger. Echter werd mantelzorg hier in enkele gevallen geïnterpreteerd als beroepsmatige hulpverlening, zoals werken bij een thuiszorgorganisatie. Daarom is in 2015 binnen dezelfde studentengezondheidstest de vraagstelling strikter omschreven als: 'Zorg je voor een familielid, partner, vriend of kennis, vanwege diens (lichamelijke en/of psychische) ziekte of gezondheidsbeperking? NB: Deze zorg is niet beroepsmatig'. Binnen deze omschrijving identificeerde 6.5%(n=238) zich met de mantelzorg omschrijving¹⁵.

De gezondheid van mantelzorgende studenten

In hetzelfde rapport van Bunck bleek de gemiddelde ervaren algemene gezondheid onder mantelzorgende studenten significant slechter ten opzichte van niet-mantelzorgende studenten (62,33 t.o.v. 67,18 op een schaal van 0 tot 100, gebaseerd op de Rand-36)¹⁴. Daarnaast bleken mantelzorgende studenten gemiddeld meer angstig (6,41 t.o.v. 5,89 op een schaal van 4 tot 20, gebaseerd op de EK-10) en meer depressief (14,38 t.o.v. 13,20 op een schaal van 6 tot 30, gebaseerd op de EK-10)¹⁴. Vooral een toename aan stress, vermoeidheid, concentratieproblemen, en een continue verantwoordelijkheidsgevoel door de mantelzorg werd als belastend ervaren¹⁴. Hierbij werd door de studenten zelf aangegeven dat meer ondersteuning vanuit hun onderwijsinstellingen wenselijk was voor het combineren van de studie en zorgtaken. In de groep mantelzorgende studenten onder de aangescherpte definitie in 2015 levert een herhaling van analyses bij 3654 studenten hetzelfde beeld op. Mantelzorgende studenten zijn in vergelijking met niet-mantelzorgende studenten significant vaker depressief (15,0 t.o.v. 13,5), vaker angstig (6,7 t.o.v. 6,0), en minder gezond (59,52 t.o.v. 66,73)¹⁵.

Het belang van ondersteuning vanuit de onderwijsinstelling

Bovengenoemde vermoeidheid, concentratieproblemen en stress bij het mantelzorgen kunnen tezamen de studieprestaties van de student verslechteren¹⁶. Ook onderzoekers Franck en De Veer identificeerden langdurige zorg voor een zieke ouder als een risicofactor voor slechtere studieprestaties, verzuim, minder tijd voor studiewerk, studieovertraging en het vroegtijdig verlaten van de opleiding¹⁷. Het oplopen van studieovertraging kan onwenselijk zijn voor de student vanuit financieel oogpunt, maar laat tevens een verband zien met een slechtere gezondheid¹⁸. De onderwijsinstelling heeft inzicht in de studieprestaties van de student en is in de positie een belangrijke rol te spelen in het tijdig bieden van onderwijs gerelateerde ondersteuning om overtraging te voorkomen. Onderzoek van Bunck onder mantelzorgende studenten op de UvA, HvA en VU bracht de behoefte aan meer ondersteuning en erkenning vanuit de onderwijsinstellingen aan het licht¹⁴. Door hen werd de topsportregeling zoals deze op alle drie de instellingen bestaat als voorbeeld van mogelijke ondersteuning geopperd.

Doel en relevantie van het onderzoek

Momenteel is op zowel de HvA als de UvA geen duidelijk beleid voor mantelzorgende studenten. Op beide websites wordt niets vermeld over mantelzorgen tijdens je studie. Het doel van dit onderzoek is om mogelijkheden te identificeren op de HvA en UvA wat betreft ondersteuning van mantelzorgende studenten. Hierbij zal de topsportregeling als referentieregeling worden gebruikt, vanwege het veelzijdige ondersteuningsaanbod met zowel onderwijsgerichte als financiële

ondersteuning. Nadere toelichting over de keuze voor de topsportregeling als referentie wordt beschreven in het conceptueel kader van dit onderzoeksverslag. De onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt: *"Hoe ziet een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten op de UvA en HvA eruit, zodanig dat zij genoeg tijd en energie over houden voor het in goede gezondheid afronden van hun studie en wat zijn mogelijkheden en belemmeringen voor de realisatie van zo'n regeling?"* Te beantwoorden subvragen hierbij zijn:

- "Hoe ziet de topsportregeling en de ondersteuning die topsporters ontvangen op de UvA en HvA eruit?"
- "Hoe worden mantelzorgende studenten momenteel begeleid op de UvA en HvA?"
- "In welke opzichten zouden mantelzorgende studenten profiteren van eenzelfde ondersteuning als topsporters of hebben zij behoefte aan andere ondersteuning?"
- "Hoe zou een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten gerealiseerd kunnen worden op de UvA en HvA?"

Met dit onderzoek hopen wij bij te dragen aan het faciliteren van de combinatie studie en mantelzorg onder de studentenpopulatie, in een maatschappij waarbij steeds meer beroep gedaan wordt op zorg vanuit het eigen netwerk. Wij willen de combinatie studie en mantelzorg zodanig (laten) ondersteunen dat de betreffende studenten niet, of zo weinig mogelijk, benadeeld worden in hun studie en gezondheid.

* De tijds- en intensiteitsaanduiding zijn in de voor dit onderzoek afgebakende definitie niet opgenomen, omdat we met een brede blik de ervaringen en opvattingen op de UvA en HvA over mantelzorgende studenten willen benaderen. Bovendien is onbekend of de aard en omvang van mantelzorg in specifiek de studentenpopulatie hetzelfde is als in de totale populatie zoals onderzocht door het CBS en SCP.

Conceptueel kader

In dit hoofdstuk zal het conceptueel kader worden beschreven dat de leidraad vormt voor zowel de uitvoering van de dataverzameling als de verwerking van de data.

Model topsportregeling

Keuze voor de topsportregeling

Uit de gesprekken tussen Bunck en de mantelzorgende studenten van de HvA, UvA en VU werd door de studenten de topsportregeling geopperd als mogelijke voorbeeldregeling¹⁴. Alvorens de topsportregeling definitief als referentieregeling te nemen voor mantelzorgende studenten en daarmee als leidraad voor de rest van dit onderzoek, zijn andere ondersteuningsregelingen op de onderwijsinstellingen onderzocht. Naast de groep topsporters zijn er nog twee andere groepen studenten met speciaal opgezette ondersteuning. Namelijk de studenten met een functiebeperking en studenten die een bestuursfunctie uitvoeren binnen de onderwijsinstelling (tabel 2).

Type ondersteuning	Functiebeperking	Bestuursfunctie	Topsport
Onderwijsgericht	X		X
Facilitair	X		
Financieel	X	X	X
Mentaal	X		X

Tabel 2: Een overzicht van ondersteuningscomponenten binnen ondersteuningsregelingen voor: studenten met een functiebeperking, een bestuursfunctie of topsport.

Onderwijsgerichte ondersteuning betreft o.a. het verlengen van tentamentijd en versoepeling van de aanwezigheidsplicht. Financiële ondersteuning kan aangevraagd worden bij DUO of het Profileringsfonds wanneer een student door omstandigheden studievertraging heeft opgelopen. Mentale ondersteuning kan door de onderwijsinstelling geboden worden via de studentpsychologen en met facilitaire ondersteuning worden hier mogelijkheden om het onderwijs fysiek toegankelijk te maken bedoeld, zoals met een liftpas of rustruimte.

Ondersteuning voor studenten met een functiebeperking concentreert zich op toegankelijkheid van het onderwijs en het onderwijsgebouw. Zowel onderwijsgerichte, als facilitaire, financiële en mentale ondersteuning wordt aangeboden aan studenten met een functiebeperking. Hoewel het ondersteuningsaanbod breed is, lijkt het fysiek toegankelijk maken van het onderwijs en het onderwijsgebouw niet relevant voor mantelzorgende studenten. Deze regeling is daarom slechts deels geschikt.

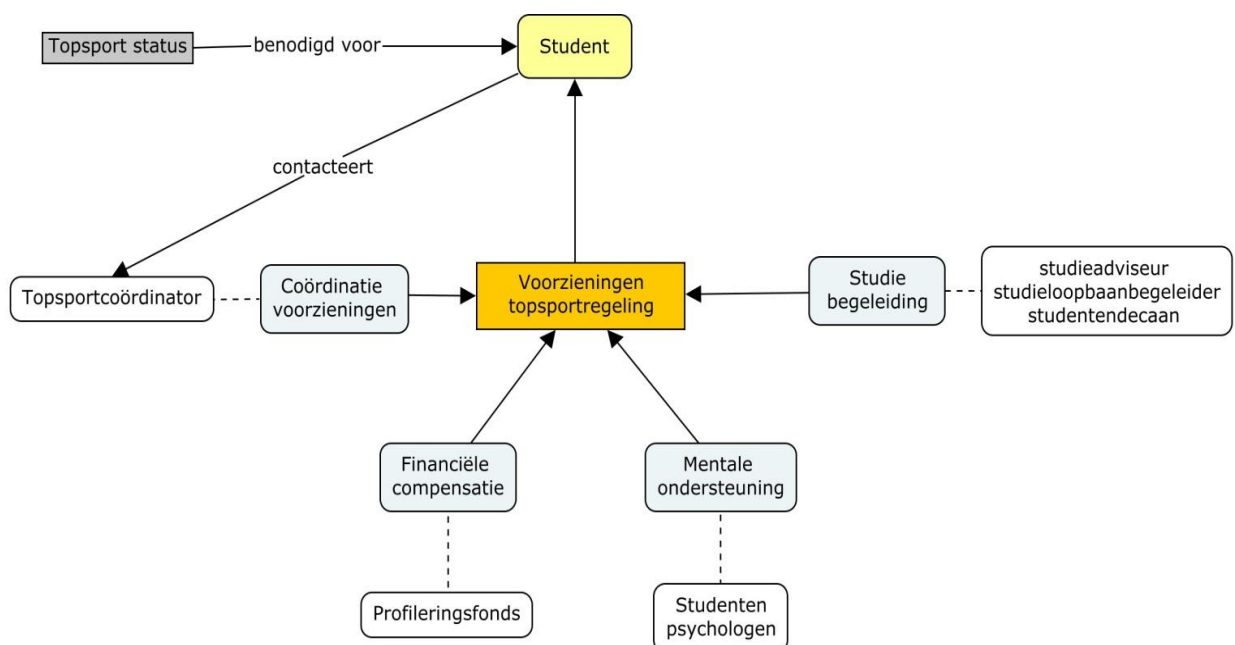
Een andere ondersteuningsregeling bestaat voor studenten met een bestuursfunctie. De ondersteuning voor studenten met een bestuursfunctie bestaat voornamelijk uit het toekennen van een bestuursbeurs. Hoewel de extra tijd voor bestuurstaken te vergelijken is met de extra tijd die mantelzorgende studenten kwijt zijn aan hun zorgtaken, is deze ondersteuningsregeling voor hen te beperkt.

De topsportregeling is gericht op het combineren van extra taken naast de studie. Bij topsporters is dit extra tijd voor trainingen en wedstrijden, bij mantelzorgende studenten voor hun zorgtaken. De topsport regeling omvat onderwijsgerichte, financiële en mentale ondersteuning en bevat geen (voor mantelzorgende studenten onnodige) facilitaire ondersteuning. De topsportersregeling bleek

na vergelijking van de bestaande regelingen het best passend bij de situatie van mantelzorgende studenten en is daarom als referentieregeling gebruikt in het onderzoek.

Model topsportregeling 1

De topsportregeling zoals deze momenteel bestaat in het hoger onderwijs, en dan specifiek zoals uitgevoerd op de UvA en HvA, vormt een referentieregeling waaraan een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten gespiegeld zal worden. Onderzoekers van dit onderzoek hebben een model ontwikkeld van de topsportregeling dat de hoofdfacetten van de topsportregeling weergeeft met daarbij de actoren die verantwoordelijk zijn voor de desbetreffende facetten (figuur 1). Het model geeft de structuur aan van het ondersteuningsnetwerk voor de student zoals deze gepresenteerd wordt op de websites van de onderwijsinstellingen. Over de uitvoering ervan in de praktijk zal verderop in het onderzoek aandacht aan worden besteed.

Figuur 1: Model van de topsportregeling zoals uitgevoerd op de Universiteit van Amsterdam¹⁹. Een doorgetrokken pijl geeft weer welke voorzieningen onderdeel uitmaken van de topsportregeling en wie contact opneemt met wie. De gestippelde pijlen geven weer wie of wat verantwoordelijk is voor de desbetreffende voorziening.

Om de compleetheit van het model zoals weergegeven in figuur 1 te onderzoeken zal hij aan de hand van de huidige literatuur gespiegeld worden aan bestaande theoretische modellen.

Het opzetten van een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten kan vanuit verschillende invalshoeken bekeken worden. In overeenstemming met het doel om mantelzorgende studenten te begeleiden in hun studie zodat zij deze in goede gezondheid kunnen afronden is gekozen voor het volgende drietal invalshoeken: ten eerste vanuit de gezondheid van de student die in het geding kan komen door het verlenen van mantelzorg naast de studie. Ten tweede kan het uitvoeren van mantelzorg naast de studie een verslechterende factor zijn voor de studievoortgang. Tot slot zal gekeken worden naar de facetten die een netwerk rondom een potentiële probleem doelgroep moet bevatten. Hiervoor zullen respectievelijk het *Health Belief Model*, het *Longitudinal Model of Institutional departure* en een model voor protocolontwikkeling worden aangehaald. Nadere toelichting op deze keuze volgt per model.

Health Belief Model

Een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten waarmee ingespeeld wordt op hun lagere algemene gezondheid ten gevolge van hun zorgtaken kan zowel de vorm aannemen van een preventieprogramma als interventieprogramma¹⁴. Het *Health Belief Model* (HBM), ontstaan in 1950 als reactie van Amerikaanse sociaal psychologen op een falend preventie programma voor tuberculose, is een model voor gedragsverandering omtrent ieders gezondheid. Verscheidene keren na publicatie aangepast en versterkt door empirisch onderzoek, biedt het HBM handvatten om gezondheidsgedragingen van individuen te voorspellen en verklaren en zo effectieve interventie- en preventieprogramma's te ontwikkelen²⁰. De drie hoofdfacetten van het model zijn: iemands individuele perceptie (ervaren vatbaarheid op risico), modificerende factoren (achtergrond, waargenomen dreiging en signalen tot actie) en de waarschijnlijkheid om actie te ondernemen (waargenomen voordelen min de barrières). Het HBM is in vergelijking met andere gedragsverklarende modellen, zoals de *Theory of Planned Behavior* en de Sociaal Cognitieve Theorie, de enige die 'signalen tot actie' mee neemt in factoren van gedragsverklaring^{21,22}.

Om begeleiding te krijgen als topsporter is eigen initiatief vereist. De student contacteert immers naar eigen initiatief de topsportcoördinator en niet andersom. Om tot dit initiatief te komen zal de student zich moeten realiseren dat hij vatbaar is voor problemen in de studie (individuele perceptie). Om gedragsverandering in gang te zetten is onder andere het vergroten van de kennis van de student over het aanwezig zijn van een ondersteuningsnetwerk een modificerende factor. Een goede zichtbaarheid van de ondersteuningsregeling op de onderwijsinstelling zou kunnen werken als een signaal voor de student om over te gaan tot actie. Immers, weet een student niet dat er ondersteuning mogelijk is en waar hij terecht kan, kan dit de kans op gedragsverandering verkleinen. Hoe de student kennis neemt van de ondersteuningsregeling is niet opgenomen in het model, maar is wel een belangrijk deel om gedragsverandering te realiseren.

Longitudinal Model of Institutional Departure

Het longitudinale model van schoolverlating is een model van Tinto uit 1975²³. Het is een complex model, verder uitgebreid in 1993²⁴. Hierin staat centraal dat de student met een zekere voorkennis en persoonlijke bagage de onderwijsinstelling betreedt waarna de combinatie van academische en sociale integratie binnen de instelling veel invloed heeft op de beslissing om het wel of niet te verlaten. In lijn met Tinto's model zal een goede academische integratie van de student (topsporter of mantelzorger) bijdragen aan de keus om de studie te staken of te continueren. Dit model voor schoolverlating is verkozen boven verscheidene modellen voor studiesucces, omdat we juist in kaart willen brengen welke factoren kunnen voorkomen dat een mantelzorgende student vertraging oploopt²⁵.

Een topsporter betreedt de onderwijsinstelling met zijn topsport als persoonlijke bagage en bijbehorende vaardigheden. Voor de mantelzorgende student kunnen dit bijvoorbeeld zorgverantwoordelijkheid en/of zorgtaken zijn. Ondersteuningsregelingen voor topsporters of mantelzorgende studenten passen in dit model binnen de academische integratie, die Tinto beschrijft als de academische prestaties en de interactie met de faculteit en docenten. De studiebegeleiding zoals voorkomt in de topsportregeling kan een belangrijke rol spelen in de studieprestaties van de student. Tevens komt de student hiermee in het netwerk van de studieadviseur, studentendecaan, studentpsycholoog en docenten. De sociale integratie, waaronder Tinto het contact met medestudenten verstaat, is in de topsportregeling zoals in het model

opgenomen niet weergegeven. Hoe deze integratie momenteel is voor begeleiding van mantelzorgende studenten zal onderzocht worden.

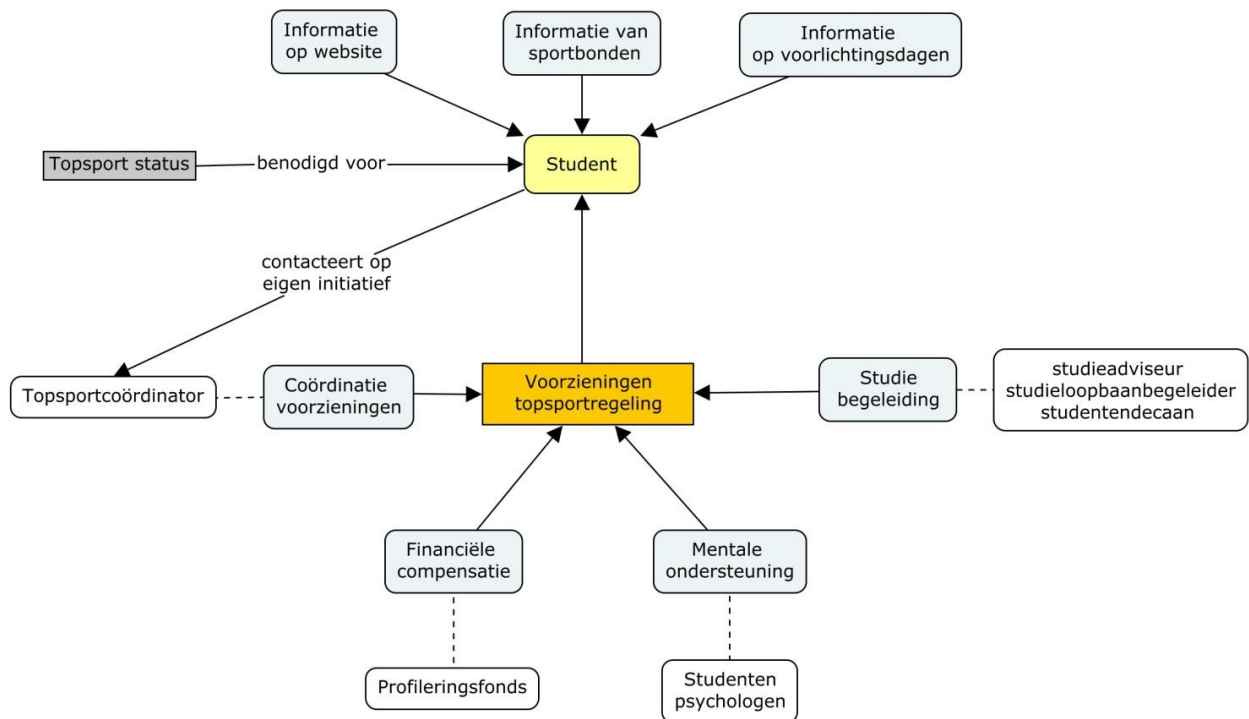
Model voor protocolontwikkeling

De topsportregeling is ontwikkeld om de combinatie van studie en topsport te kunnen faciliteren, zonder dat de student er op één van de twee onderdelen aan onderdoor gaat. Het doel van dit onderzoek is om mogelijkheden te vinden voor het faciliteren van een gezonde combinatie tussen studie en mantelzorg. Een *plan-do-study-act model of policy development* is overwogen om de huidige topsportregeling en ondersteuning voor mantelzorgende studenten aan de spiegelen²⁶. Echter is ons beleidsverkenkende onderzoek slechts te spiegelen aan het *plan* gedeelte in het *plan-do-study-act model of policy development* en daarom te beperkt. Daarnaast is een model voor gezondheid en beleid onderzocht op toepasbaarheid, maar deze bleek tevens aspecten van genetica, sociaaleconomische status en geografie mee te nemen in beleidsontwikkeling. Dit is te breed voor ondersteuning die op een onderwijsinstelling geboden wordt aan studenten. Het volgende model is toepasbaar bevonden. In 2006 is door *The Jed Foundation* een framework opgezet voor de ontwikkeling van protocollen op een instelling voor suïcidale en lijdende studenten²⁷. Een directe vergelijking met een topsporter of mantelzorger kan hierin niet gemaakt worden, maar wanneer deze studenten in de problemen komen door de combinatie topsport/mantelzorg en studie kunnen ze er wel onder lijden. De drie pijlers van het framework voor protocolontwikkeling zijn: preventie, interventie en 'postventie'²⁷.

De topsportersregeling zoals weergegeven in het model is te scharen onder zowel de preventie als de interventie pijler. Wanneer een student tijdig de topsportcoördinator contacteert en begeleiding ontvangt kunnen studieproblemen mogelijk voorkomen worden. Mochten er toch problemen optreden kan het netwerk aan ondersteuning rondom de student er mogelijkwijs voor zorgen dat deze problemen opgelost kunnen worden. De financiële compensatie zoals opgenomen in het topsportmodel is enkel een vorm van interventie, wanneer de student door de problemen studievertraging heeft opgelopen. De 'postventie' pijler, die refereert naar alles wat gedaan wordt nadat een interventie heeft plaatsgevonden, is in de topsportregeling niet of nauwelijks vertegenwoordigd. Hierbij kan echter de vraag gesteld worden of er na een interventie in het studieprogramma van de topsporter nazorg nodig is. Hoewel na een oplossingsgerichte interventie doorgegaan kan worden met ondersteuning om toekomstige problemen te voorkomen, is dat eerder een vorm van tertiaire preventie dan 'postventie'. Of de pijlers preventie, interventie en 'postventie' op dit moment voor mantelzorgende studenten naar voren komen en hoe, zal onderzocht worden in dit onderzoek.

Model topsportregeling 2

Door het reflecteren op het model voor de topsportregeling aan de hand van drie modellen met een verschillende invalshoek, is het oorspronkelijke model op sommige punten aangepast (figuur 2). De manier waarop de student kennis neemt van het bestaan van de topsportregeling is opgenomen in het nieuwe model. De kennis die de student heeft over het bestaan van ondersteuning én de signalen die de student oppakt om ondersteuning te vragen is belangrijk voor het overgaan tot gedragsverandering (*Health Belief Model*). Dit model zal als uitgangspunt dienen bij de dataverzameling voor het verkennen van de ondersteuningsmogelijkheden voor mantelzorgende studenten op de UvA en HvA.

Figuur 2: Uiteindelijk model voor de topsportersregeling zoals uitgevoerd op de HvA en UvA. Een doorgetrokken pijl geeft welke voorzieningen onderdeel uitmaken van de topsportregeling en wie contact opneemt met wie. De gestippelde pijlen geven weer wie of wat verantwoordelijk is voor de desbetreffende voorziening.

Methode

Onderzoeksopzet

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag in deze beschrijvende studie is gebruik gemaakt van kwalitatief onderzoek. Dit werd verkozen boven kwantitatief onderzoek, daar inzicht in de organisatorische structuren van de HvA, UvA en bovenliggende bestuurslagen vereist was om een plaats voor een mantelzorgregeling te onderzoeken. Tevens waren achterliggende motieven, ervaringen en opvattingen van medewerkers nodig om draagvlak voor een regeling te onderzoeken en mogelijke knelpunten in het opzetten ervan. Dit maakte dat een kwalitatieve onderzoeksopzet werd verkozen boven kwantitatieve methoden. In een iteratief proces, waarbij dataverzameling en analyse in onderlinge wisselwerking geschieden zijn verscheidene informatiebronnen gebruikt voor dataverzameling, welke hier nader toegelicht zullen worden²⁸.

Dataverzameling

Informantenpopulatie

Om zicht te krijgen op de mogelijkheden voor een toekomstige regeling aangaande ondersteuning voor mantelzorgende studenten op de UvA en HvA zijn mensen van de volgende organisaties en instanties benaderd:

- De **Uva en HvA**. Benaderd om hun ervaring met mantelzorgende studenten te bevragen en de mogelijkheden voor ondersteuning binnen beide onderwijsinstellingen te inventariseren.
- De **VSNU** en de **Vereniging Hogescholen** vertegenwoordigen respectievelijk alle universiteiten en hogescholen in Nederland en behartigen hun belangen. Beide organisaties zijn benaderd om ten eerste te achterhalen of het onderwerp ‘mantelzorgende studenten’ momenteel besproken wordt. Daarnaast was hun kennis en opinie over dit onderwerp relevant om belemmerende en bevorderende factoren in kaart te brengen voor het opzetten van een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten.
- De **Onderwijsraad** is een onafhankelijk adviescollege dat de Kamer gevraagd en ongevraagd adviseert over beleid en wetgeving rondom het onderwijs. De Onderwijsraad is benaderd om te ontdekken of het onderwerp ‘mantelzorgende studenten’ aan de orde is gekomen in de politiek.
- De **Commissie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap** voert overleg met de minister en staatsecretaris van OCW over uiteenlopende. Ook van de commissie waren we geïnteresseerd of ze zich bezighielden met mantelzorgende studenten en of ze mogelijkheden zagen om ondersteuning voor mantelzorgende studenten op de onderwijsinstelling landelijk beleid te maken.

Voor deze uiteenlopende instanties is gekozen om zowel op lokaal niveau (Amsterdam) als op landelijk niveau ervaring met mantelzorgende studenten te bevragen en mogelijkheden en belemmeringen te bevragen omtrent een (eventuele) ondersteuningsregeling op onderwijsinstellingen.

Om politieke neutraliteit te behouden in dit onderzoek is naast het benaderen van de onafhankelijke Onderwijsraad, alleen contact gezocht met politieke instanties, zoals de Commissie van OCW, via algemene mailadressen. Alleen de informanten van een politieke partij die zelf contact met ons zochten zijn opgenomen in het onderzoek. Op deze manier bleef de invloed van de politieke mening van de onderzoekers op het onderzoek beperkt.

Werving

In dit onderzoek zijn verschillende methoden gebruikt voor het werven van informanten. De eerste informant is bewust uitgekozen vanwege diens kennis over de topsportregeling en daarbij vanwege mogelijke ervaring met mantelzorgende studenten vanuit diens rol als studentendecaan. Volledige kennis over de inhoud en het ontstaan van de topsportregeling was immers vereist om de regeling als referentieregeling te laten dienen.

Vanaf dit eerste gesprek zijn enkele informanten geworven via de sneeuwbalmethode (*snowball sampling*)²⁹. Elke informant is tijdens het vraaggesprek gevraagd naar mogelijk relevante personen om verderop in het onderzoek te spreken. Dit vanwege mogelijk connecties binnen hun netwerk waarvan ze wisten dat hun kennis of opinie van waarde kon zijn voor het beantwoorden van onze onderzoeksvraag. Ten tweede is op basis van organisatiestructuren binnen de onderwijsinstellingen en eigen inzicht geprobeerd zoveel mogelijk werknemers van verschillende functies te benaderen (*stakeholder sampling*)³⁰. De mensen in deze functies hadden een belangrijke rol in het toekennen of bieden van ondersteuning aan studenten, gaven leiding over eerdergenoemde functies of hadden een ondersteunende functie. Medewerkers van landelijke instanties zijn geselecteerd als hun aandachtsgebied te maken had met studentenbegeleiding of financiering ervan.

Alle mogelijke informanten zijn voor het eerste contact via e-mail benaderd (bijlage 1&2). Wanneer als respons werd doorverwezen naar een ander individu, werd die persoon vervolgens ook via email benaderd. Bij het uitblijven van een respons is zo mogelijk telefonisch navraag gedaan naar de belangstelling voor een vraaggesprek. Hoewel doelgerichte werving van informanten (*purposive sampling*) het uitgangspunt was van de werving, bleken relevante informanten niet eenvoudig te verleiden tot een gesprek³⁰. Om praktische redenen zoals het onbeantwoord blijven van een email, het tijds kader voor dit onderzoek en volle agenda's van mogelijke informanten is noodgedwongen overgegaan tot een pragmatische werving (*pragmatic sampling*) om voldoende informatie te verzamelen om de onderzoeksvraag mee te beantwoorden. Hoewel aan de start van het onderzoek niet verwacht, is tevens waardevolle informatie verzameld uit de afwijzende respons van aangeschreven personen. De reden van afwijzing gaf ons informatie over de aandacht en/of het standpunt betreffende mantelzorgende studenten.

Semigestructureerde vraaggesprekken

De semigestructureerde vraaggesprekken duurden gemiddeld 60 minuten en vonden in principe in persoon plaats op de werkplek van de informant of op de huisartsenpraktijk aan de Oude Turfmarkt. Hiervan werd afgeweken wanneer de informant voorkeur voor een telefonische afspraak aangaf. Bij het uitvoeren van de semigestructureerde vraaggesprekken diende een lijst met aandachtspunten als leidraad voor het gesprek (bijlage 3). Op basis van literatuur, vooronderzoek naar de topsportregeling en huidige ondersteuningsmogelijkheden voor mantelzorgende studenten zijn de lijsten met aandachtspunten samengesteld. Deze lijsten zijn aangepast naar ieders functie en kennisgebied, maar bevroegen vanuit deze verschillende invalshoeken wel dezelfde aspecten van ondersteuning voor (mantelzorgende)studenten. De lijst met aandachtspunten is tussen de vraaggesprekken door op een aantal momenten aangepast, wanneer nieuwe informatie naar boven kwam in een vraaggesprek.

Documentanalyse

Ter aanvulling op informatie uit de semigestructureerde vraaggesprekken is documentanalyse uitgevoerd op de onderzoeksthema's: topsportregeling en mantelzorgende studenten. Voor deze thema's werd gezocht naar beleidsdocumenten van de UvA en HvA en tevens naar jaarplannen en onderzoeken van de onderwijsinstellingen, de VSNU, de commissie van OCW, de Onderwijsraad en het Ministerie van OCW. Documenten werden gezocht via de websites van beide onderwijsinstellingen, bovengenoemde instanties en LexisNexis. In deze documenten werd gekeken naar de aanwezigheid van het onderwerp 'mantelzorgende studenten' en wat er bij aanwezigheid over werd geschreven. Voor de topsportregeling werden eveneens beleidsdocumenten bekeken en daarnaast studentenstatuten, onderwijs- en examenreglementen (OER), wet- en regelgeving rondom de topsportregeling op zowel lokaal (UvA en HvA) als op landelijk niveau. De verkregen informatie uit deze documenten is zowel gebruikt om de onderzoeksvraag te beantwoorden als ter ondersteuning en voorbereiding op de vraaggesprekken.

Vragenlijst

Ter aanvulling van het onderzoek van Bunck uit 2014 en om actuele behoeften van mantelzorgende studenten onder de aangescherpte definitie in kaart te brengen is door een gepromoveerde onderzoekster van de huisartsenpraktijk Oude Turfmarkt een vragenlijst ontwikkeld voor mantelzorgende studenten van de UvA, HvA en VU. Dit is een lopend onderzoek op de huisartsenpraktijk, waarvan voor dit onderzoek enkele voorlopige, kwalitatief georiënteerde, resultaten gebruikt mochten worden ter beantwoording van subvraag drie³¹.

Documentatie en analyse

Om de reproduceerbaarheid van het onderzoek te vergroten en om tijdens de interviews volledig te kunnen focussen op het gesprek zijn alle interviews na mondeling verkregen toestemming opgenomen en naderhand volledig getranscribeerd. Audiobestanden zijn na het transcriberen verwijderd. Hierna zijn de transcripten gecodeerd met beschrijvende codes en overkoepelende codes.

Om de data te kunnen vergelijken en te analyseren is door middel van een thematische analyse gezocht naar patronen en thema's binnen de verscheidenheid aan interviews³². Hiertoe is middels inductief coderen een codeboom ontwikkeld van de data³². Om de betrouwbaarheid van het onderzoek te vergroten en subjectiviteit door de onderzoeker te verkleinen heeft triangulatie van onderzoekers plaatsgevonden³³. Een van de interviews is door twee onafhankelijke onderzoekers gecodeerd, waarna de coderingen samen besproken en vergeleken zijn tot consensus werd bereikt over het hanteren van bepaalde coderingen en interpretaties. Vanwege het afwisselen van dataverzameling en data-analyse zijn gedurende het onderzoeksproces waar nodig codes toegevoegd en is met deze toegevoegde codes opnieuw gekeken naar de al gecodeerde data³².

Gedurende het hele onderzoek heeft overleg plaatsgevonden met de verschillende begeleiders van het onderzoek, om consensus te verkrijgen over de methode van dataverzameling en analyse.

Resultaten

Informanten

Over de gehele periode van dataverzameling zijn eenenveertig mensen persoonlijk benaderd om deel te nemen aan de studie. In totaal waren zeven personen beschikbaar voor een interview in de periode van dataverzameling. De contactgegevens van deze informanten waren ofwel beschikbaar voor de onderzoeker, of er was naar hen doorverwezen door andere benaderde personen.

De interviews vonden telefonisch (n=2) of in persoon(n=5) plaats en duurden gemiddeld 56 minuten (16-71) (tabel 3).

Informantnummer en diens functie	Instelling/organisatie
Inf. 1 Topsportcoördinator / studentendecaan	UvA
Inf. 2 Studentendecaan Maatschappij en Recht	HvA
Inf. 3 Studieadviseur Biologie	UvA
Inf. 4 Studentendecaan Business en Economie	HvA
Inf. 5 Studieadviseur Theaterwetenschap	UvA
Inf. 6 Studieadviseur Media Studies	UvA
Inf. 7 Domeinleider Onderwijs	VSNU

Tabel 3: Functies van de gesproken informanten en de instelling/organisatie waar zij werkzaam zijn. In volgorde van plaatsvinden.

De bevindingen voortgekomen uit de data-analyse van de vraaggelbesprekken, afwijzende mailberichten en geraadpleegde documenten zullen weergegeven worden door achtereenvolgens de geformuleerde subvragen te behandelen.

Topsportregeling op de UvA en HvA

Over de topsportregeling is informatie vergaard om de subvraag: "Hoe ziet de topsportregeling en de ondersteuning die topsporters ontvangen op de UvA en HvA eruit?" te kunnen beantwoorden.

Eind 2013 hebben vijftien hogescholen en tien universiteiten, waaronder de UvA en HvA, het Actieplan Flexibel Onderwijs en Topsport (FLOT) ondertekend³⁴. Dit document is tevens ondertekend door het NOC*NSF. Hierin staat het concept *dual career* centraal, wat wil zeggen dat topsport en studie naast elkaar moeten kunnen bestaan en dat zowel de onderwijsinstelling rekening houdt met de sport als vice versa.

De topsportregeling op de UvA en HvA omvat een aantal facetten. Ten eerste hebben beide onderwijsinstellingen een topsportcoördinator als eerste aanspreekpunt voor (aankomend)studenten die naast een studie topsport beoefenen. Op de UvA is deze topsportcoördinator tevens studentendecaan. Ten tweede wordt de student begeleid bij het combineren van sport- en studietaken. In de regeling bestaat zowel onderwijskundige als financiële en mentale ondersteuning. De mogelijkheden voor onderwijskundige voorzieningen kunnen per opleiding verschillen, omdat alle opleidingen verschillend opgebouwd zijn¹⁹. De mogelijkheid om deadlines van verslagen te verleggen of versoepeling in de aanwezigheidsplicht te geven ligt veelal bij de docent van het desbetreffende vak. De beslisbevoegdheid voor het toekennen van extra tentamenkansen ligt bij de examencommissie. Dat een verzoek van de student een redelijk verzoek moet zijn wordt meerdere malen genoemd.

[" De examencommissie heeft rekening te houden met die regeling topsport, want die is voor de hele instelling vastgesteld. Maar in die regeling staat natuurlijk niet zwart op wit wat wel of niet mag en moet. Dus een examencommissie kan dat wel zelf interpreteren. Van wat voor hun opleiding een redelijk verzoek is. " - Informant 1]

Topsportstatus

Om in aanmerking te komen voor de topsportregeling moet de topsportstatus worden toegekend. Hiervoor moet de student in het bezit zijn van een zogenoemde A-, B- of HP-status (afhankelijk van het sportniveau), toegekend door het NOC*NSF¹⁹. Het verzoek voor de topsportstatus wordt vervolgens ingediend bij het College van Bestuur. Hierbij wordt vermeld dat toekenning niet plaats vindt alvorens een gesprek heeft plaatsgevonden tussen de student en de topsportcoördinator. Echter kent ook de topsport grijze gebieden, van studenten die net niet aan de criteria voldoen van het NOC*NSF, maar er wel veel mee bezig zijn.

Samenvattend komt puntsgewijs met betrekking tot de topsportregeling naar voren:

1. In het landelijke actieplan FLOT staan richtlijnen voor het concept *dual career*, dat een kader schetst voor de begeleiding van topsporters op de onderwijsinstelling.
2. De topsportregeling kent zowel onderwijsgerichte als financiële en mentale ondersteuning.
3. De topsportstatus, benodigd voor het ontvangen van ondersteuning, wordt toegekend door het College van Bestuur, naar criteria van het NOC*NSF.

De huidige ervaring met mantelzorgende studenten op de UvA en HvA

Over de huidige ondersteuning voor mantelzorgende studenten is informatie vergaard om de subvraag: "Hoe worden mantelzorgende studenten momenteel begeleid op de UvA en HvA?" te kunnen beantwoorden.

De data analyse liet zien dat de ervaring met mantelzorgende studenten onder de informanten sterk verschilde. Verhalen kwamen onder andere naar voren over: studenten met een terminaal zieke ouder, studenten die 20 uur per week zorg droegen voor hun broer of zus, studenten waarvan een ouder in een afkickkliniek zat en studenten die mee gingen naar doktersafspraken om te vertalen. De situaties die door de informanten werden verteld wanneer naar mantelzorg werd gevraagd bleken dus erg gevarieerd.

Alle informanten vonden het lastig om aan te geven hoeveel mantelzorgende studenten ze onder hun hoede hadden. Dit aantal was namelijk sterk afhankelijk van wanneer iets als mantelzorg werd gezien. Ook gaven ze aan dat niet precies werd bijgehouden waarvoor iemand bij hen kwam.

Een aantal informanten, onder wie studentendecanen en studieadviseurs, had het idee dat het verlenen van mantelzorg voornamelijk voorkwam onder studenten met een niet-westerse achtergrond. Een informant dacht dat het idee heerste dat mantelzorg meer voorkomt in de allochtone populatie, terwijl andere informanten dat daadwerkelijk ervoeren bij hun studenten.

Begeleiding van mantelzorgende studenten

De manier waarop de studieadviseurs en studentendecanen op beide onderwijsinstellingen omgingen met mantelzorgende studenten, wie zij daar naar eigen inzicht onder verstonden, was erg verschillend. De meeste informanten gingen met de student in gesprek over welke ondersteuning ze

konden gebruiken en focusten hierbij op onderwijsgerichte ondersteuning. Eén informant echter, zei daarover het volgende:

[“Ik denk dat je een stap overslaat dan. Je gaat dan een middel bedenken om de student op te vangen. Maar de student moet aan de slag hoe hij het zelf op kan vangen en kijken hoe het in de omgeving gedaan kan worden. (...)Dus zonder dat je steeds lapmiddelen bedenkt. Want je houdt het ook in stand.”
– Informant 2]

Deze informant ging liever het gesprek aan met de student hoe diegene in de huidige problematische zorgsituatie was gekomen en hoe deze eventueel hervormd kon worden. Hierbij bereide hij de student voor om het gesprek thuis aan te gaan over de verdeling van de zorgtaken. Naar de ervaring van deze informant waren de studenten veelal in de huidige situatie ‘gerold’ en waren thuis nog niet het gesprek aangegaan dat het hen problemen opleverde in combinatie met de studie. Hij heeft door deze aanpak al veel zien veranderen bij zijn studenten.

Deze aanpak werd voorgelegd in latere gesprekken. Andere informanten vonden deze aanpak ver gaan en vonden dit buiten hun rol als studentendecaan of studieadviseur vallen. Twee informanten gaven expliciet aan iemand in zo’n situatie voorzichtig door te sturen naar een studentpsycholoog of naar studentenartsen.

Mantelzorg ‘status’?

Door de informanten zijn uiteenlopende uitspraken gedaan over het beoordelen wanneer iemand een mantelzorger is of niet. Alle informanten gingen in gesprek met de student en maakte daaruit op of ondersteuning nodig was. Echter vond niet iedereen het belangrijk om het een naam te geven. Zo gaf een informant aan over een student met een terminaal zieke ouder:

[“ Maar of dat nou perse voor mantelzorg was, of gewoon om er te zijn, of omdat ze zich dan niet op de studie konden concentreren, dat is dan eigenlijk niet eens relevant. Als zij kunnen aantonen dat ze daardoor niet geconcentreerd waren dan is dat ook een goede reden”. - Informant 1]

Voor het geven van onderwijsgerichte ondersteuning vonden de informanten het niet altijd nodig om een bewijsstuk te hebben van de student. Hiervoor was een gesprek met de student over behoefte aan ondersteuning vanwege een lastige thuissituatie veelal voldoende. Wanneer echter overgegaan moest worden op een aanvraag voor financiële ondersteuning na vertraging, waren volgens iedereen wel bewijsstukken nodig. Dit bleek voornamelijk nodig voor de instanties die financiële compensatie uit zouden keren.

Verschillende informanten gaven aan wel eens te maken te hebben gehad met een onwaar verhaal van een student. Aangegeven werd dat ‘je er wel doorheen prikt na een aantal gesprekken’. Sommige studieadviseurs vonden het wel lastig om om te gaan met een situatie waarin ze niet zeker waren van de eerlijkheid van de student. Informanten gingen op een verschillende manier om met twijfels over de eerlijkheid van de student. Zo zei een studentendecaan op de HvA:

[“Als je te goed gelovig bent dan zoeken studenten de ruimte. En dat is voor mij een vorm van misbruik in de zin van het is niet altijd, het klopt niet, het verhaal klopt niet. En om dat verhaal kloppend te maken heb ik gewoon bewijsmateriaal nodig of ondersteunend materiaal.” -Informant 4]

Een studieadviseur op de UvA zei echter:

[“En stel dan belazeren ze me nu, dan lopen ze de volgende keer wel tegen de lamp.” - Informant 6]

Financiële compensatie

Wanneer een student door omstandigheden studievertraging heeft opgelopen kan hij een aanvraag doen tot financiële compensatie. Het verschil in aanpak voor het aanvragen van financiële compensatie onder de informanten was gering. De twee wegen voor het ontvangen van financiële compensatie waren via het Profileringsfonds van de onderwijsinstelling of via DUO van de overheid. Voor beiden is het aanleveren van bewijsstukken vereist.

Het Profileringsfonds is een fonds dat door de universiteit en hogeschool wordt begroot en de mogelijkheid biedt aan specifieke studenten om bij studievertraging door bijzondere omstandigheden een aanvraag te doen voor financiële compensatie. Een informant vertelde dat elke instelling volgens de Wet op het hoger onderwijs verplicht is om een fonds als dit te hebben. In deze wet staat ook dat een bijzondere familieomstandigheid een reden is om het fonds te kunnen aanspreken. Uit de ervaring van de informanten bleek dat de thuissituatie van mantelzorgende studenten veelal bij aanvraag voor compensatie geschaard wordt onder ‘bijzondere familieomstandigheden’ zoals omschreven in het fondsreglement. Een aanvraag bij het Profileringsfonds gaat op beide onderwijsinstellingen via de studentendecaan, die uiteindelijk samen met de commissie financiële ondersteuning bepaalt of de compensatie wordt toegekend.

De tweede mogelijkheid voor financiële compensatie is DUO. Bij DUO kan aanvraag gedaan worden voor financiële compensatie bij uitloop binnen de voorgeschreven studieduur, wanneer de student zelf medische omstandigheden heeft. Uit de vraaggesprekken kwam naar voren dat meerdere studentendecanen de voorkeur gaven voor DUO wanneer het op een aanvraag aankwam, omdat DUO minder papierwerk vereist en meer uitkeert geeft dan het Profileringsfonds. Eén informant gaf aan een aanvraag voor bij DUO te hebben gedaan voor een mantelzorgende student onder vermelding van psychische klachten als gevolg van de zorgtaken. Op die manier betrof het medische problemen van de student zelf en kon DUO uitspraak doen.

Initiatief student staat centraal

In de gesprekken is veelvuldig gesproken over het initiatief van de student. Zowel op de UvA als op de HvA wordt ondersteuning geboden na initiatief van de student. De onderwijsinstellingen doen hun best om kenbaar te maken waar studenten bij problemen of vragen terecht kunnen, bijvoorbeeld via nieuwsbrieven, introductiepresentaties aan eerstejaars en via de website, maar ze roepen zelf niemand op. De informanten hadden het idee dat studenten hen wel weten te vinden als ze hulp nodig hebben. Een informant vertelde:

[“Ik ben heel laagdrempelig ook.(...)Ik heb een afsprakentool waarmee je rechtstreeks bij mij kan inboeken en voel je je niet goed dan kan je een afspraak maken met de studentendecaan. Dan vind je mij. (...) Dus het is niet zo dat je weet ik veel allemaal dingen moet verzinnen om maar bij de decaan binnen te komen snap je.” – Informant 4]

In sommige gevallen echter nam een informant wel zelf contact op met een, al bij hen bekende, student. Dit werd o.a. gedaan ter herinnering voor de aanlevering van bewijsstukken of om te vragen hoe het met de student ging in een ernstige situatie.

Samenvattend komt puntsgewijs met betrekking tot de ervaring met (de begeleiding) van mantelzorgende studenten naar voren:

1. Informanten hebben een breed en verschillend beeld van wie een mantelzorger is.
2. In de begeleiding van mantelzorgende studenten zie je een tweedeling. Enerzijds onderwijsgerichte of financiële ondersteuning en anderzijds de aanpak om de thuissituatie van de student te veranderen en zo lange termijn oplossingen te creëren.
3. Voor onderwijsgerichte ondersteuning zijn bewijsstukken niet strikt noodzakelijk, voor financiële ondersteuning via het Profileringsfonds of DUO wel.
4. Het initiatief voor ondersteuning ligt bij de student zelf.

Behoeften voor ondersteuning vanuit de onderwijsinstelling van mantelzorgende studenten

Middels de vragenlijst in het nog lopende onderzoek van de huisartsenpraktijk Oude Turfmarkt is de voorlopige data over de behoeften voor ondersteuning vanuit de onderwijsinstelling van mantelzorgende studenten gebruikt voor het beantwoorden van de subvraag: "In welke opzichten zouden mantelzorgende studenten profiteren van dezelfde ondersteuning als topsporters of hebben zij behoefte aan andere ondersteuning?"²³ Op het moment van schrijven hebben 29 respondenten gereageerd, waarvan 17 de vragenlijst volledig hebben ingevuld.

Op de vraag: 'Heb je behoefte aan (meer) ondersteuning vanuit jouw onderwijsinstelling? Zo ja, op welke manier?' werd onder andere genoemd: meer financiële ruimte, minder strikte regels bij bijvoorbeeld het aantal voorgeschreven uren voor stage, eerder bekendmaken van de planning van een vak, niet de druk hoeven voelen van het negatief bindend studieadvies (BSA), begeleiding met plannen en overzien van taken en ruimte om vrij te nemen. Daarnaast antwoordde een student op bovenstaande vraag:

[Ja!! Begrip, ondersteuning, aanwezigheidsplicht wat te versoepelen (bij 2x onderwijs missen ben je bij voorbaat voor het vak gezakt en moet je dit het volgende studiejaar opnieuw volgen), langere tentamenduur (ivm slechte concentratie), mogelijkheden om mijn studie rustiger aan te pakken met behoud van eventuele judicia, etc – Respondent vragenlijst]

Vijf studenten vonden de huidige begeleiding prima en hadden geen behoefte aan meer ondersteuning. De meeste mantelzorgende studenten wisten bij wie ze terecht konden voor ondersteuning en noemde daarbij de studieadviseur, studentendecaan, studieloopbaanbegeleider, mentor, medestudenten, docenten, opleidingshoofd en studentpsychologen. Zes studenten wist niet bij wie ze terecht konden voor ondersteuning.

Realiseren van ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten

Over de verbeterpunten en mogelijkheden van ondersteuning voor mantelzorgende studenten is informatie vergaard om de subvraag: "Hoe zou een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten gerealiseerd kunnen worden?" te kunnen beantwoorden.

Extra ondersteuning

Informanten van beide onderwijsinstelling hadden een aantal ideeën voor de ondersteuning van mantelzorgende studenten. Zo werd onder andere door verschillende informanten de mogelijkheid tot het organiseren van een lotgenotengroep voorgesteld, zoals dit ook bestaat bij rouwverwerking. De mogelijkheid om dit te organiseren ligt bij de studentpsychologen. Daarnaast werden e-coaching genoemd en een buddysysteem, waarbij een student gekoppeld wordt aan een andere (ervaren)student die kan helpen met plannen en studie.

Bewustzijn creëren onder de medewerkers en studenten

In de vraaggesprekken kwam naar voren dat de informanten zich pas na de ontvangen email van dit onderzoek en tijdens het gesprek realiseerden dat mantelzorg onder studenten regelmatig voorkomt. Vanuit de onderwijsinstellingen wordt bij trainingsmodules voor studentendecanen en studieadviseurs niet specifiek aandacht besteed aan deze doelgroep. Om meer bekendheid onder de medewerkers te krijgen werd een tweetal opties genoemd, namelijk: de medewerkers informeren via de nieuwsbrief die ze ontvangen of via trainingsmodules. Op de HvA kunnen de medewerkers trainingen volgen via de landelijke organisatie 'Het Losse Hbo'. Op de UvA worden trainingsmodules zelfstandig aangeboden, over allerlei zaken als dyslexie, depressie en de vernieuwde studiefinanciering. Twee informanten gaven aan zich vaardig genoeg te voelen om om te gaan met mantelzorgende studenten. De overige informanten gaven aan baat te hebben bij een training over mantelzorgende studenten; hoe je mantelzorg kunt signaleren en hoe je iemand het best kan ondersteunen.

Om beter kenbaar te maken aan studenten dat op tijd komen erg belangrijk is en dat studenten tevens weten waar ze terecht kunnen wanneer ze mantelzorg verlenen, wordt door verschillende informanten aangegeven dat de doelgroep mantelzorgende studenten specifiek genoemd kan worden in introductiepraatjes voor eerstejaars en op de website van beide onderwijsinstellingen. Dit is tot op heden namelijk niet het geval.

Samenvattend komt puntsgewijs met betrekking tot het realiseren van een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten naar voren:

1. Extra ondersteuning kan geboden worden via lotgenotengroepjes, e-coaching en het buddysysteem, zoals georganiseerd vanuit de studentpsychologen.
2. Via nieuwsbrieven en trainingsmodules kunnen medewerkers van de UvA en HvA meer bewust gemaakt worden van het voorkomen van mantelzorgtaken onder studenten.
3. Via het specifiek vermelden van mantelzorg op de website en in introductiepresentaties kan aan mantelzorgende studenten kenbaar gemaakt worden waar ze terecht kunnen voor ondersteuning.

Belemmeringen voor de realisatie van een ondersteuningsregeling

Om het deel van de hoofdvraag "...wat zijn mogelijkheden en belemmeringen voor de realisatie van zo'n regeling?" te kunnen beantwoorden is informatie vergaard over mogelijke knelpunten van het realiseren van een regeling.

Door de informanten van de UvA en HvA werd een aantal knelpunten genoemd. Informant 1 noemde het volgende over ondersteuningsregelingen in het algemeen:

[“En er is altijd het gevaar van precedent werking. Dus dat als deze student iets vraagt en je doet het, dan wil straks iedereen het. (...)En dat is dus een beetje het punt. Wil je echt dat er rekening wordt gehouden met mantelzorgers, dan zou je dus eigenlijk ook wel iets in een regeling vast moeten leggen. Anders ben je overgelaten aan de good-will van de begeleiders die er toevallig mee te maken hebben.” – Informant 1]

Om precedent werking en tevens misbruik van een regeling te voorkomen zou bijvoorbeeld een strakke omschrijving van mantelzorg gegeven kunnen worden, maar dat op zichzelf werd ook als knelpunt en onwenselijk gezien. Want wat is mantelzorg en waar trek je de grens. Is maatwerk niet passender in deze situatie? De informanten maakten liever op uit een gesprek met de student wat iemands thuissituatie was en waarmee hulp nodig was, dan zich te moeten houden aan voorgeschreven criteria.

Een ander knelpunt werd gezien in het (te) laat contact zoeken met de studentendecaan of studieadviseur door de studenten. Een knelpunt en/of oorzaak daarbij werd door de informanten uit ervaring met andere studenten gezien in dat sommige studenten geen label willen ontvangen en daarom niet aankloppen voor ondersteuning. Een informant gaf aan het jammer te vinden wanneer een student te laat komt, omdat hij/zij dan niet optimaal begeleid kan worden. Een vierde knelpunt genoemd door twee informanten was dat er veel verschillen zijn in de aanpak van examencommissies. Zij vertelden dat de ene examencommissie streng is en bewijsstukken vraagt van de student en studentendecaan, waar een andere examencommissie vertrouwt op het advies gegeven door de studentendecaan. Zij stelden voor om in de OER (onderwijs- en examenreglement) van elke opleiding iets op te nemen over mantelzorgende studenten, om zo oneerlijkheid te voorkomen. Als laatste knelpunt werd door een informant genoemd dat je altijd medewerkers houdt die tegen een ondersteuningsregeling zijn, omdat ze vinden dat je moet kiezen tussen je studie en bijvoorbeeld topsport of bestuursfunctie. Hij verwachtte wel dat dit voor mantelzorg meer sympathie op zou leveren, maar voor een goed functionerende regeling heb je ieders medewerking nodig.

Samenvattend komt puntsgewijs met betrekking tot belemmeringen voor de realisatie van een ondersteuningsregeling naar voren:

1. Een extra ondersteuningsregeling kan de mogelijkheid tot precedentwerking en misbruik creëren. Strakke richtlijnen kunnen dit eventueel voorkomen, maar hoe omschrijf je mantelzorg dan? Ook dat is een knelpunt.
2. Studenten komen vaak (te) laat voor ondersteuning, mogelijk omdat zij geen label willen.
3. De examencommissies hebben geen eenduidige aanpak voor uitstel en uitzonderingen door omstandigheden. Dit kan tot oneerlijke situaties leiden.
4. Het kan lastig zijn alle medewerkers voorstander te maken van een nieuwe ondersteuningsregeling.

Benaderde landelijke instanties en organisaties en afwijzende mailberichten

Van alle benaderden binnen landelijke (overheids)instanties heeft één interview plaatsgevonden met de domeinleider onderwijs van de VSNU. Hoewel voorafgaand aan het onderzoek niet verwacht, hebben we uit de afwijzende mailberichten ook informatie kunnen verzamelen.

- De Onderwijsraad heeft tot nu toe geen advies uitgebracht aan de regering en het parlement over het onderwerp mantelzorgende studenten.
- Het onderwerp mantelzorgende studenten staat niet op de agenda bij het VSNU. Een informant vertelde dat daar twee manieren van agenderen zijn. Ten eerste kunnen relevante onderwerpen uit de politiek die te maken hebben met onderwijs op hun agenda komen. Ten tweede kan vanuit de universiteiten een vraag worden gedaan tot agenderen van een bepaald onderwerp. Dit is voor mantelzorgende studenten beiden niet het geval. Van de Vereniging Hogescholen is dit onbekend, in verband met het ontbreken van respons. De informant bij het VSNU bood de mogelijkheid via het eigen netwerk bekendheid te creëren bij studentenzaken van andere universiteiten in Nederland.

Discussie

Dit onderzoek heeft in opdracht van Bureau studentenartsen aan de Oude Turfmarkt de ervaringen, ideeën en opvattingen onder medewerkers van de UvA en de HvA onderzocht over de ondersteuning van mantelzorgende studenten vanuit de onderwijsinstelling. Deze kunnen meegenomen worden in de aanpassing van de huidige ondersteuning voor mantelzorgende studenten met als doel de combinatie van studie en mantelzorg en gezonde combinatie te maken. Momenteel is ondersteuning voor mantelzorgende studenten in verschillende vormen aanwezig, maar coördinatie in deze voorzieningen ontbreekt. Daarnaast is de landelijke aandacht voor mantelzorgende studenten onderzocht, maar deze lijkt erg summier.

Bevindingen in context

Verschillende aspecten van de ondersteuning voor mantelzorgende studenten zijn geëxploreerd. Namelijk de inhoud van de huidige ondersteuning, de informatievertrekking over ondersteuning door de onderwijsinstelling, de bereikbaarheid van de studentbegeleiding, de aandacht voor mantelzorgende studenten op landelijk niveau. Na het bespreken van deze resultaten zal gereflecteerd worden op de toepasbaarheid van het vooraf gestelde model voor de topsportregeling.

In de huidige begeleiding voor mantelzorgende studenten zijn grofweg vier vormen te onderscheiden. 1) aanpassingen in het onderwijs 2) financiële ondersteuning 3) mentale ondersteuning 4) hulp bij hervorming van de zorgsituatie. Deze vierde is een nieuwe vorm van begeleiding. Deze komt voor zover bekend in geen enkele al bestaande ondersteuningsregeling voor studenten voor en lijkt specifiek voor studenten in een zorgsituatie. Hoewel hervorming van de zorgsituatie lange termijn oplossingen kan bieden, voelen niet alle studieadviseurs en studentendecanen iets voor deze vorm van begeleiding. Daar ze zich niet vaardig genoeg voelen voor deze aanpak, ofwel omdat ze het niet beschouwen als onderdeel van hun takenpakket.

Verschillende informanten ervaren dat studenten pas om hulp vragen wanneer ze in de problemen komen met de studie, in plaats van eerder, zodat deze problemen mogelijk voorkomen kunnen worden. Dit kan te maken hebben met het feit dat door beide onderwijsinstellingen mantelzorg niet specifiek genoemd wordt als reden voor ondersteuning. Onderzoek van Rickinson liet zien dat het beschikbaar zijn van ondersteuning bij onderwijsinstellingen niet voldoende is om studenten aan te moedigen hulp te vragen. Zij moedigt een proactieve aanpak op onderwijsinstellingen aan waarbij de studenten actief benaderd worden voordat ze problemen krijgen³⁵. Ook volgens het *Health Belief Model* kan het actief verstrekken van informatie een modificerende factor zijn om gedrag, hulpzoekgedrag in dit geval, te stimuleren²⁰. Het voorstel van informanten om mantelzorg expliciet te vermelden op de website en in introductiepresentaties lijkt in lijn hiermee een goed idee. Daarnaast is het zaak dat studentbegeleiders weten hoe veel mantelzorgende studenten voorkomen onder hun hoede. Dat mantelzorgende studenten vragen om meer erkenning lijkt verklaarbaar gezien het feit dat een deel van de informanten verbaasd was over de omvang van deze doelgroep¹⁴. Tinto beschreef in zijn *Longitudinal Model of Institutional Departure* dat academische integratie bij kan dragen aan de keuze de studie te staken of te continueren²⁴. Erkenning van medewerkers voor mantelzorgende studenten kan op basis Tinto's model een belangrijke rol spelen voor studenten in de succesvolle afronding van hun studie. Het aanbieden van een trainingsmodule om studentenbegeleiders bewust en vaardig te maken, zoals informanten opperden, is daarom aan te raden.

De studentbegeleiders hadden zelf het idee dat studenten hen goed wisten te vinden voor ondersteuning, middels het inloopsprek uur dat de meesten hanteren of het online inplannen van een afspraak. Grayson et al constateerden echter dat het maken van een afspraak een (psychologische) barrière kan zijn voor studenten om ondersteuning te vragen³⁶. Daarnaast vonden Chew-Graham et al. dat studenten het soms moeilijk vinden toe te geven dat ze persoonlijke problemen hebben en daarom minder vaak hulp zoeken. Ze willen mogelijk niet bestempeld worden als hulpbehoevende student³⁷. Dit komt overeen met de uitspraak van een informant dat studenten niet om hulp vragen vanwege het niet willen van een label. In hoeverre deze barrières ook gelden voor mantelzorgende studenten op de UvA en HvA en of de huidige manier van afspraken maken de juiste is, heeft verder onderzoek.

Het onderwerp mantelzorgende studenten blijkt niet op de agenda te staan bij de VSNU, Commissie OCW en er is niet over geadviseerd door de Onderwijsraad. Dit is opmerkelijk gezien de ontwikkelingen in de zorg waardoor het aantal mantelzorgers vermoedelijk zal toenemen^{1,3,4}. Er wordt aandacht besteed aan ondersteuning voor volwassen mantelzorgers in combinatie met werk, maar de studentenpopulatie die mantelzorg verleent lijkt onbesproken⁴. Het gebrek aan agendering bij de VSNU is echter te verklaren. Via de politieke agenda is het bij hen logischerwijs niet terechtgekomen en dat het via de universiteiten zelf niet geagendeerd is niet verrassend. Dit onderzoek stuitte immers op gebrek aan besef van het probleem op de UvA en HvA. De geboden mogelijkheid van de VSNU-informant om bekendheid onder studentenzaken van andere universiteiten te creëren geeft mogelijkheid voor vervolgonderzoek.

De topsportregeling diende als uitgangspunt voor het onderzoeken van een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten (zie figuur 2 voor bijbehorend model). Op basis van de gevoerde vraaggesprekken en de vragenlijst kunnen we met enige overtuiging zeggen dat de ondersteuningsfacetten van de topsportregeling grotendeels passen bij de behoeftes van de bevraagde mantelzorgende studenten. De vragenlijst onthulde o.a. de behoefte aan aanpassingen in het onderwijs, financiële steun en hulp bij planning, welke ook voorkomen in de topsportregeling. Echter, een status zoals de topsportstatus sluit niet aan bij de huidige en gewenste ondersteuning voor mantelzorgende studenten. Momenteel maken de gesproken studieadviseurs en studentendecanen liever uit het gesprek met studenten op of iemand ondersteuning nodig heeft. Een strakke status als de topsportstatus vinden ze niet wenselijk. Daarnaast kent de huidige ondersteuning voor mantelzorgende studenten, in tegenstelling tot de topsportregeling, geen coördinator als eerste aanspreekpunt. De behoefte aan één aanspreekpunt is echter niet in kaart gebracht. Mogelijk zou vervolgonderzoek dit uit kunnen wijzen. Tot slot zijn de drie informerende modelfacetten, namelijk de informatie op voorlichtingsdagen, via de website en via sportbonden (figuur 2), niet op orde voor mantelzorgende studenten.

Het model van de topsportregeling is passend gebleken als leidraad van de vraaggesprekken in dit onderzoek, om alle bijbehorende facetten te bespreken voor mantelzorgende studenten. In de praktische toepassing voor mantelzorgende studenten is het model echter niet in zijn volledigheid toepasbaar. Enerzijds vanwege het momenteel ontbreken van coördinatie en goede informatievertrekking van de voorzieningen. Anderzijds, en dat is de voornaamste reden, op basis van de gesprekken met informanten lijkt het hanteren van een strikte status niet wenselijk voor mantelzorgende studenten. Maatwerk heeft bij hen de voorkeur.

Limitaties en sterke punten

Bij de interpretatie van de resultaten is het belangrijk beperkingen van dit onderzoek te erkennen. Tijdens de vraaggesprekken kwamen meermaals studentpsychologen en studieloopbaanbegeleiders ter sprake in hun ondersteuning voor studenten. Wegens prioritering van gesprekken met medewerkers die een rol hadden in onderwijsgerichte ondersteuning voor persoonlijke omstandigheden zijn studieloopbaanbegeleiders en studentpsychologen niet geïnterviewd. Studieloopbaanbegeleiders hebben echter wel een signalerende en verwijzende rol, zegt ook Bennink (2009) en in vervolgonderzoek zou uitbreiding van de informantenpopulatie waardevol kunnen zijn³⁸. Een tweede beperking is dat dit onderzoek knelpunten in kaart heeft gebracht voor een ondersteuningsregeling, maar hiervoor niet tot een oplossing is gekomen. Vervolgonderzoek naar deze oplossingen is aan te bevelen om goede ondersteuning te kunnen bieden. Een derde limitatie is dat het gebruikte model voor de topsportregeling, hoewel gespiegeld aan bestaande modellen uit de literatuur, een door de onderzoekers gemaakt model is dat niet is gevalideerd door inhouds- en ervaringsdeskundigen. Mogelijkerwijs zijn om die reden niet alle facetten van het model op de juiste manier bevraagd in de vraaggesprekken. Een vierde beperking is dat slechts één medewerker van een landelijke instantie geïnterviewd is voor dit onderzoek en we daardoor mogelijk waardevolle standpunten en inzichten hebben gemist in de dataverzameling betreft landelijke mogelijkheden voor een ondersteuningsregeling. In toekomstig onderzoek kan meer rekening gehouden worden met drukke agenda's door ruim van te voren contact te zoeken. De lage respons op de vragenlijst van Bureau Studentenartsen aan de Oude Turfmarkt is tevens een limitatie. De behoeften aan ondersteuning en meningen hierover kunnen mogelijk afwijken van een grotere groep mantelzorgende studenten op onderwijsinstellingen. Tot slot is het mogelijk dat de informanten selectief zijn geweest in welke informatie ze hebben gedeeld, omdat ze vooraf op de hoogte waren van het onderzoeksdoel.

Voor zover bekend is dit het eerste onderzoek naar ondersteuning specifiek voor mantelzorgende studenten in het hoger onderwijs. In dit onderzoek is de betrouwbaarheid vergroot middels het gebruik van een onderwerpenlijst tijdens vraaggesprekken en het coderen van letterlijk uitgeschreven transcripten door een onafhankelijke onderzoeker. Tevens is getracht een zo goed mogelijk beeld te krijgen van ondersteuning voor mantelzorgende studenten door te spreken met medewerkers met verschillende functies in studentbegeleiding.

Conclusie en implicaties voor de praktijk

Uit dit onderzoek blijkt dat er meerdere vormen van begeleiding voor mantelzorgende studenten mogelijk zijn op de UvA en HvA, maar dat coördinatie en/of een richtlijn ervoor ontbreekt. Medewerkers zijn zich veelal niet bewust van de omvang van de groep mantelzorgende studenten en voelen zich niet altijd vaardig genoeg hen goed te helpen. Daarnaast houden onderwijsinstellingen zich niet actief bezig met het informeren en aantrekken van deze groep. Op basis van dit onderzoek is te adviseren dat beide onderwijsinstellingen proactief kenbaar maken aan mantelzorgende studenten dat er aandacht is voor hun situatie, zodat zij hulp zoeken voordat problemen met studie of gezondheid optreden. Gelijktijdig zouden studentbegeleiders getraind kunnen worden over wat mantelzorg is, wat het voor iemand kan betekenen en hoe studenten hierbij het best begeleid kunnen worden. Op landelijk niveau, zoals bij de VSNU, Vereniging Hogescholen en de politiek zal meer aandacht moeten komen voor deze problematiek, zodat mantelzorgende studenten niet alleen in Amsterdam goed begeleid kunnen worden, maar in heel Nederland.

Literatuur

1. Rijksoverheid. Decentralisatie van overheidstaken naar gemeenten. Geraadpleegd op: 28 mei 2016. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/gemeenten/inhoud/decentralisatie-van-overheidstaken-naar-gemeenten>
2. Rijksoverheid. Hoe is de zorg en ondersteuning per 2015 georganiseerd? Geraadpleegd op 29 februari 2016. Beschikbaar via: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/zorg-in-zorginstelling/vraag-en-antwoord/organisatie-zorg-en-ondersteuning-per-2015>
3. Boer de A, Klerk de M. Informele zorg in Nederland. Een literatuurstudie naar mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg. Sociaal en Cultureel Planbureau 2013. p.9
4. Tweede Kamer der Staten-Generaal. Transitieplan Wmo 2015. Bijlage van brief Tweede Kamer, vergaderjaar 2013–2014, 30 597, nr. 428
5. Evers G, Beneken genaamd Kolmer D. Jonge mantelzorgers en hun zorgverantwoordelijkheid voor naaste familieleden. Den Haag: Uitgeverij Eburon 2014
<file:///C:/Users/evroonl1/Downloads/JONGE%20MANTELZORGERS%20EN%20HUN%20ZORGVERANTWOORDELIJKHEID%20VOOR%20NAASTE%20FAMILIELEDEN.pdf>
6. TK (2012/2013a). Toekomst AWBZ; Brief staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport over hervorming langdurige zorg: naar een waardevolle toekomst, Tweede Kamer, vergaderjaar 2012/2013, 30597, nr. 296
7. Oudijk D, Boer de A, Woittiez I, Timmermans J, Klerk de J. Mantelzorg uit de doeken. Sociaal cultureel planbureau 2010. p.2
8. Centraal Bureau voor de Statistiek. 220 Duizend Nederlanders voelen zich zwaar belast door mantelzorg. Persbericht 22 april 2013.
9. Movisie, Feiten en cijfers informele zorg 2008. Geraadpleegd op 19 maart 2016. Beschikbaar via: [https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Feiten%20en%20Cijfers%20Informele%20Zorg%20v05-08-2013%20\[MOV-1626360-0.1\].pdf](https://www.movisie.nl/sites/default/files/alfresco_files/Feiten%20en%20Cijfers%20Informele%20Zorg%20v05-08-2013%20[MOV-1626360-0.1].pdf)
10. Klerk de M, Boer de A, Plaisier I, Schyns P, Kooiker S. Informele hulp: wie doet er wat? Omvang, aard en kenmerken van mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg en ondersteuning in 2014. Webversie Sociaal en Cultureel Planbureau 2015. p.41
11. Timmermans J, Boer de A, Iedema J. De mantelval, over de dreigende overbelasting van de mantelzorger. Sociaal Cultureel Planbureau 2005. p.8-10
12. Mokken R.J. A theory and procedure of scale analysis with applications in political research. New York. 1971
13. Centraal Bureau voor de Statistiek, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, GGD. Exel-sheet, Uitkomsten Gezondheidsmonitor 2012. 2013. Tabel 4 en toelichting.
14. Bunck I. Draaglast versus draagkracht. Inzicht in de situatie van studerende mantelzorgers. Amsterdam: Bureau Studentenartsen, UvA. 2014
15. Van der Heijde C.M, Vonk P & Meijman F. J. (in progress). Stoplichten. Projectresultaten Studentengezondheidstest 2015-2016. Amsterdam: Bureau Studentenartsen/ UvA, 2016.
16. Boer, A. de, Oudijk, D., & Tielen, L.). Kinderen en jongeren met een langdurig ziek gezinslid in Nederland. Tijdschrift voor Gezondheidswetenschappen 2012; 90(3), 167–170
17. Franck A.L., & Veer A. J. E. de. (2008). Opgroeien met zorg: quick scan naar de aard en omvang van zorg, belasting en ondersteuningsmogelijkheden voor jonge mantelzorgers. Utrecht: NIVEL.

18. Boot C.R.L, Vonk P, Meijman F.J. Health-related profiles of study delay in university students in the Netherlands. *International Journal of Adolescent Medicine and Health* 2007;19(4):413-423
19. Universiteit van Amsterdam. Topsport. Geraadpleegd op 5 april 2016. Beschikbaar via: <http://student.uva.nl/az/content/sport/topsport/topsport.html#anker-wanneer-ben-je-een-topsporter->
20. Hochbaum G, Rosenstock I. Health Belief Model. United States Public Health 1952.
21. Bandura A. *Social Foundations of Thought and Action: A Social Cognitive Theory*. Englewood Cliffs, NJ: PrenticeHall 1986
22. Azjen I. From intention to actions: A theory of planned behavior. In Kuhl, J., and Beckman, J. (eds.), *Action-Contml: Rom Cognition to Behavior*. 1985. Springer, Heidelberg, pp.11-39.
23. Tinto V. Dropout from Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research. *Review of Educational Research* 1975; 45:89–125
24. Tinto V. *Leaving College: Rethinking the Causes and Cures of Student Attrition*, 2nd edition 1993. Chicago: University of Chicago Press
25. The JED foundation. The Campus Program Framework for Success. Geraadpleegd op: 29 maart 2016. Beschikbaar via: <http://www.thecampusprogram.org/framework-for-success>
26. Hendricksen K, Battles J. B, Marks E. S. et al. Rockville (MD): Agency for Healthcare Research and Quality (US); 2005
27. Heideman I.Z. Protocol Regarding Students' Suicide. Amsterdam: Bureau Studentenartsen, UvA. 2015
28. Baarda D.B, Goede de M.P.M, Teunissen J. *Basisboek kwalitatief onderzoek. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen: Noordhoff Uitgevers; 2009;
29. Kaplan C.D, Korf D, Sterk C. Temporal and Social Contexts of Heroin-Using Populations An Illustration of the Snowball Sampling Technique. *Journal of Nervous & Mental Disease* 1987; 175(9)
30. Palys T. Purposive sampling. In L. M. Given (Ed.) *The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods* 2008; Los Angeles, p. 697-698.
31. Van der Heijde C.M, Vonk P. & Meijman F.J. (in progress). *Mantelzorgende studenten en hun behoeftes aan ondersteuning vanuit hun onderwijsinstelling* 2016. Amsterdam: Bureau Studentenartsen/ UvA, 2016.
32. Braun V, Clarke V. Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology* 2006; 3:77-101
33. Cuperus N, Smink A, Bierma-Zeinstra S.M.A, Dekker J, Schers H.J, Boer de F. et al. Patient reported barriers and facilitators to using a self-management booklet for hip and kneeosteoarthritis in primary care: results of aqualitative interview study. *BMC Family Practice* 2013. 14:181
34. NOC*NSF. Topsport & hoger onderwijs (Actieplan FLOT). Geraadpleegd op 24 april 2016. Beschikbaar via: <http://www.nocnsf.nl/topsportenonderwijs/hogeronderwijs>
35. Rickinson B. The Relationship between undergraduate student counselling and successful defree completion. *Studies in Higher Education* 1998; 23(1):95-102
36. Grayson A, Clarke D, Miller H. Help-seeking among students: Are lecturers seen as a potential source of help? *Studies in Higher Education* 1998;23(2): 143–155.
37. Chew-Graham C, Rogers A, Yassin A. 'I wouldn't want it on my CV or their records': Medical students' experiences of help-seeking for mental health problems. *Medical Education* 2003; 37(10): 873–80

38. Bennink H. Studieloopbaanbegeleiding als hulp bij studeren met psychische problemen. *Supervisie en Coaching* 2009;26(4): 198-211

Bijlage 1: Wervingsmail voor potentiële informanten 1

Onderstaande wervingsmail is, met kleine aanpassingen naar ieders functie en onderwijsinstelling, verstuurd naar: studentendecanen, studieadviseurs, studentpsychologen, faculteitsdecanen, domeindecanen en een lid van het College van Bestuur van de UvA en HvA.

Geachte,

[Eventueel: Van kreeg ik uw naam door om te benaderen voor mijn onderzoek.]

Voor het Bureau Studentenartsen UvA en HvA aan de Oude Turfmarkt doe ik onderzoek naar ondersteuningsmogelijkheid voor mantelzorgende studenten aan de UvA en HvA. Uit onderzoek van de Studentenartsen is gebleken dat de gezondheid van mantelzorgende studenten over het algemeen slechter is dan die van 'reguliere' studenten. Tevens hebben zij door hun mantelzorgtaken een verhoogd risico op het oplopen van studievertraging.

Ik zou erg graag met u, als *[functie]*, willen spreken over uw ervaring met mantelzorgende studenten en over de mogelijkheden voor ondersteuning binnen de UvA/HvA. Heeft u komende week misschien tijd voor een afspraak?

Ik hoor graag van u.

Met vriendelijke groet,

Eva Vroonland

Bureau Studentenartsen | Huisartsen Oude Turfmarkt

Bijlage 2: Wervingsmail voor potentiële informanten 2

Onderstaande wervingsmail is, met kleine aanpassingen naar ieders functie en organisatie, verstuurd naar: de Onderwijsraad, Commissie OCW, woordvoerders Hoger Onderwijs in Den Haag, VSNU en de Vereniging Hogescholen. De tweede alinea is toegevoegd vanwege hun rol in het maatschappelijk debat rondom mantelzorg en/of onderwijs.

Geachte,

[Eventueel: Van kreeg ik uw naam door om te benaderen voor mijn onderzoek.]

Voor het Bureau Studentenartsen UvA en HvA aan de Oude Turfmarkt doe ik onderzoek naar ondersteuningsmogelijkheid voor mantelzorgende studenten aan de UvA en HvA. Uit onderzoek van de Studentenartsen is gebleken dat de gezondheid van mantelzorgende studenten over het algemeen slechter is dan die van 'reguliere' studenten. Tevens hebben zij door hun mantelzorgtaken een verhoogd risico op het oplopen van studievertraging.

Door het toenemende beroep op het eigen netwerk dat voortvloeit uit de Wmo, neemt het aantal mantelzorgers vermoedelijk toe in de komende jaren. Mantelzorg wordt verleend door alle leeftijdsgroepen, maar niet voor al deze groepen wordt de mogelijkheid om mantelzorg te verlenen goed gefaciliteerd. Waar veel werkgevers iets in de CAO opgenomen hebben over zorgverlof, is dit voor de studentenpopulatie niet het geval. Het doel van dit onderzoek is in kaart te brengen hoe ondersteuningsregelingen bij het combineren van mantelzorg en studie eruit zouden kunnen zien op onderwijsinstellingen.

Hiertoe hebben we al verschillende gesprekken gevoerd op de Hogeschool van Amsterdam en de Universiteit van Amsterdam met personen uit verschillende niveaus binnen de organisaties. Zij zijn bevraagd over hun ervaringen met mantelzorgende studenten en over hun visie op een ondersteuningsregeling.

Daarnaast zouden we graag te weten willen komen of en op welke manier er binnen de *[organisatie]* aandacht wordt besteed aan het onderwerp mantelzorgende studenten. *[Hier een passage toegespitst op iemands functie, waarom we juist met diegene willen spreken]* Kunt u hierin mogelijk iets voor mij betekenen en heeft u binnenkort tijd om hierover met mij in gesprek te gaan?

Ik hoor graag van u.

Met vriendelijke groet,

Eva Vroonland, onderzoekster

Bureau Studentenartsen | Huisartsen Oude Turfmarkt

Bijlage 3: Lijst met aandachtspunten

Onderstaande lijst met uitgangspunten is gebruikt als leidraad tijdens de vraaggesprekken. Los van onderstaande punten is doorgevraagd en ingegaan op het verhaal van de informant. Vragen zijn voor elk interview aangepast naar de functie van de informant.

Inleiding interview

Voorstellen. Start het interview met een korte uitleg van de aanleiding en het doel van het onderzoek. Vragen om toestemming voor het opnemen van het interview.

Openingsvraag

1. Heeft u als ... ervaring met mantelzorgende studenten?
Zo ja, licht dit kort toe.

Topsportregeling

2. Als referentieregeling voor het vormen van een mantelzorg regeling gebruiken wij de topsport regeling. Bent u bekend met de topsportregeling?

Zo nodig hier zelf uitleggen wat de topsportregeling inhoudt.

3. Ziet u wat in een regeling lijkend op de topsportersregeling, die een centraal aanspreekpunt creëert voor mantelzorgende studenten en waar zij begeleiding kunnen krijgen in het combineren van hun zorgtaak met de studie?

Coördinatie voorzieningen

Bij het VUmc kunnen studenten vanwege bestuursinspanningen of culturele activiteiten ('op niveau') ook een beroep doen op de topsportersregeling.

4. Bestaat die verbreding van doelgroepen op de UvA/HvA ook?
 - a. Welke belangengroepen hebben dat voor elkaar gekregen
 - b. Op welke manier
 - c. Met welke argumenten

Studiebegeleiding

5. Om welke reden verschillen de mogelijkheden voor aanpassingen per faculteit en/of opleiding? (bij de topsport en functiebeperking)
6. Op basis waarvan worden beslissingen gemaakt over versoepeling van aanwezigheidsplicht en verschuiven van tentamen data?

Financiële compensatie

7. In het studentenstatuut wordt geschreven over 'bijzondere familieomstandigheden'. Zijn er op de UvA al mensen die hiervoor in aanmerking zijn gekomen vanwege hun mantelzorg?
 - a. Zo ja, hoeveel mensen zijn dit en waar moest hun mantelzorg aan voldoen om in aanmerking te komen?

Op de site van de HvA wordt gesproken over Bijzondere familieomstandigheden met daaronder: vergaande mantelzorg.

8. Wat moet ik me daarbij voorstellen?

9. Om aanspraak te maken op financiële compensatie is een bewijs nodig van je bijzondere familieomstandigheid. Wat voor een bewijsstuk zou gelden voor het verlenen van mantelzorg?

De commissie FOS brengt een advies uit over het verzoek om financiële ondersteuning uit het Profileringsfonds aan het college van bestuur.

De commissie FOS kan – alvorens haar advies aan het college van bestuur uit te brengen - de student of studentendecaan vragen het verzoek toe te lichten.

10. Wie zitten er in de commissie FOS? (Benoemd door CvB).

Status

Om te vallen onder de topsport regeling zijn er vaste criteria opgesteld waarbij je de topsportstatus krijgt.

11. Denkt u dat dit voor mantelzorgende studenten ook het geval moet zijn?
12. Heeft u nog ideeën voor een ondersteuningsregeling voor mantelzorgende studenten die ik niet heb genoemd?

Knelpunten

13. Welke knelpunten ziet u in het vormen van een regeling voor mantelzorgende studenten?

Samenwerking UvA/HvA in studentenzaken

14. De UvA en HvA hebben sinds gezamenlijke studentenzaken. Werken jullie veel samen?
15. Zouden jullie samen willen/kunnen werken voor dit onderwerp?

Samplingsvraag

16. Heeft u een advies over met wie ik het best kan spreken om meer info te krijgen over de mogelijkheden voor een regeling voor mantelzorgers? En om hierbij ook de financiële mogelijkheden te verkennen?

Dataverzameling

17. Vind u het goed als ik u met naam en functie noem in mijn onderzoeksverslag?

Onderstaande onderwerpen alleen bevestigd in het gesprek met de topsportcoördinator UvA.

Algemene info over de regeling

- 1) Kunt u iets vertellen over het ontstaan van de topsport regeling? (Of anders over de hervorming van de regeling met ingang van 2010)
 - a. Hoe is het tot stand gekomen
 - b. Wiens initiatief was het
 - c. Waren er organisaties bij betrokken, zo ja welke?
 - d. Was de politiek erbij betrokken? (welke partijen)
- 2) Hoeveel studenten(percentage ingeschreven studenten) maken ongeveer van deze regeling gebruik?
- 3) Wie regelt wat binnen de topsportregeling? Het netwerk rondom de regeling.
- 4) Wat is de gang van zaken als iemand zich bij u aanmeldt als topsporter.
- 5) Zijn er buiten de student en de instelling nog andere organisaties bij betrokken? (vb NOC-NSF, sportbonden?)
- 6) Verschilt de regeling van de UvA met die van de HvA en zo ja ,waarom?